

У статті розглядається та аналізується вплив політичних процесів на статус Криму у кримськотатарській політико-правовій думці та практиці 1918 р.

The article deals with the influence of political processes at Crimean Tatars political and legal thoughts on the status of Crimea.

Стаття надійшла до редколегії 28.07.2014

УДК 340.15(477.74-250Д),,18/19":347.965

Корнієнко І. В., НУ «ОЮА»

ІСТОРИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДВОКАТУРИ У ПРАЦЯХ Є.В. ВАСЬКОВСЬКОГО

У статті на підставі аналізу наукової спадщини видатного представника одеської школи права Є. В. Васьковського визначено основні результати дослідження вченим історії адвокатури з найдавніших часів до початку ХХ ст.

Євген Володимирович Васьковський вдало поєднував здібності не тільки видатного ученого, педагога, адміністратора вищої школи та теоретика, але й практика адвокатури. Є. В. Васьковський багато років працював як адвокат (спочатку помічником присяжного повіреного, пізніше – присяжним повіреним) із цивільних справ. Професійний інтерес в удосконаленні правового становища адвоката зумовив його звернення до історії та сучасного стану адвокатури у різних країнах світу.

Зважаючи на прихильність Є. В. Васьковського позитивістській доктрині, свої дослідження у правознавчій сфері він розпочав з історико-правового сюжету, а саме – з аналізу історичного досвіду формування адвокатури та її сучасного стану у різних країнах світу. На його думку, адвокатура, як явище юридичне, а, отже, соціальне, є предметом дослідження і теоретичної науки (юриспруденції), і практичної науки (юридичної політики), причому остання у своїх висновках має спиратися на першу. Тому його наукове дослідження адвокатури складається з теоретичної (дослідження причин процвітання та занепаду адвокатури) і практичної (визначення бажаної організації адвокатури) частин. Перша частина, у свою чергу, поділяється на два відділи: 1) індуктивне вивчення фактів і 2) дедуктивну перевірку. Останній компонент дослідження Є. В. Васьковський вважав за доцільне поєднати

з визначенням ідеалу організації адвокатури. Внаслідок цього, зміст його праці розпався на дві частини: 1) індуктивну, названу ним «нарисом загальної організації адвокатури» і 2) дедуктивну, а разом з тим і прикладну під заголовком «дослідження принципів організації адвокатури» [1, с. 7-8].

І в теперішній час дослідження історії адвокатури покликано, перш за все, на основі аналізу історії та сучасного стану адвокатури виявити труднощі, що стоять перед цим інститутом, визначити шляхи удосконалення правового регулювання діяльності адвокатури, перспективу розвитку цього важливого інституту правової системи. Саме ці основні моменти були відображені Є. В. Васьковським у його магістерській дисертації «Організація адвокатури».

При написанні магістерської дисертації автором було використано велику кількість першоджерел та наукової літератури – усього ним зроблено більше 1300 посилань на них. Це свідчить про сумлінність та наукову ерудицію автора. Окрім зазначеного, слід також додати, що Є. В. Васьковським було проаналізовано сучасний стан інституту адвокатури у двадцяти чотирьох країнах світу, у тому числі в Російській імперії.

Є. В. Васьковський був не першим російським ученим, якого цікавили історія та практика адвокатури. Історії адвокатури стародавнього періоду (зокрема, у давньогипетському, індійському, давньоєврейському, давньогрецькому та римському суспільствах) було присвячено докторську дисертацію професора Харківського університету А. М. Стоянова. А. М. Стоянов зазначав, що історія адвокатури, навіть стародавня, проливає світло на питання, які мають практичне значення для сьогодення [2, с. 138]. Але методологія дослідження, обрана А. М. Стояновим, як уявляється, не дуже сприяла виробленню практичних рекомендацій для удосконалення організації адвокатури у пореформеній Росії. Його праця була написана як типова пряця з історії права; у ній послідовно, але без певної системи, викладались основні історико-правові факти, що демонстрували зародження адвокатури у стародавніх народів. Іншим системам адвокатури було присвячено лише один нарис, написаний на матеріалах Англії [3]. Цим ученим практично не було застосовано порівняльно-правовий метод, широко використаний із практичною метою Є. В. Васьковським, що не дало йому змоги виокремити загальне та особливе в системах організації адвокатури і, відповідно, створити власну теорію адвокатури.

Натомість, Є. В. Васьковський розпочав свою наукову роботу з аналізу теорій походження адвокатури. Він зазначає, що адвокатура є стародавньою установою, яка існувала за всіх часів і в усіх

народів і доходить висновку, що професія адвоката є однією з найдавніших. Слід зазначити, що протилежну думку із цього приводу висловив у своїй науковій статті професор О. І. Загоровський, який розглядав адвокатуру як виключне надбання сучасного суспільства, відмовляючись бачити у стародавніх інститутах представництва прототип адвокатури. Отже, він, на протигагу Є. В. Васьковському, не використовував історичного підходу до вивчення цього питання [4, с. 11]. Слід зазначити, що така відмова від пошуку історичного коріння адвокатської діяльності та організації адвокатури була певною мірою властива історикам російської адвокатури. Не випадково, що автори тритомної праці з історії адвокатури в Росії уже на одній із перших сторінок свого твору посилалися на слова великого адвоката В. Д. Спасовича про співтовариство пореформених адвокатів: «Ми не вийшли *ex ovo*, ми без роду та племені» [5, с. 2]. Таку думку висловлювали й інші практикуючі адвокати та вчені юристи пореформеного періоду, цитовані у цій книзі.

Є. В. Васьковський розглядав адвокатуру як історично зумовлене соціальне явище, яке розвивалось і, зрозуміло, не залишалось у статичному стані із плином часу. Він указує, що з давніх-давен деякі автори навіть приписували адвокатурі божественне походження, як і іншим соціальним інститутам – державі і праву. Є. В. Васьковський робить посилання на авторів, які були прибічниками цієї ідеї. Так, на думку Фію-де-ля-Марша адвокатська професія бере початок з Божественного Слова, яке захищало перед Господом потомство Адама. Гуссон також присвячує своє дослідження цьому ж Божественному Слову, першому за його висловом, адвокатів людського роду [1, с. 8-9].

Натомість інші вчені, визнаючи адвокатуру установою природного права, вважали, що вона виникла разом із судом. Зокрема, у своїх наукових працях Грелле Дюмазо зазначав, що походження адвокатури співпадає з виникненням першого судового процесу і першого суду. Укладачі енциклопедій вважали, що виникнення професії адвоката є співзвучним з моментом виникнення суду. На думку Форсайта, з того часу, як люди уперше засвоїли форми суспільного ладу, принципи адвокатури повинні були існувати, хоча назва її могла залишатися невідомою. Автор одного з наукових творів про адвокатуру Прішль у своїх дослідженнях неодноразово зазначав, що перед першим суддею, ймовірно, виступили й перші адвокати [1, с. 9].

У протилежність цьому погляду Є. В. Васьковський у частині своєї наукової праці, присвяченої історії виникнення інституту адвокатури, наводить іншу думку вчених, які стверджували, що минали тисячоліття, розквітали потужні цивілізації; видавалися закони, створювалися

суди, писалися книги про правознавство й управління державою, однак інституту адвокатури так і не було засновано [1, с. 9-10].

Слід сказати, що причини виникнення інституту адвокатури Є. В. Васьковський намагався з'ясувати за допомогою міждисциплінарного підходу. По-перше, на його думку, слід звернутися до даних антропології й етнографії, що стосуються юридичних засад первісних народів. По-друге, слід ознайомитися із станом правосуддя у сучасних напівцивілізованих державах. І, нарешті, зазирнути у глибину історії стародавніх і нових культурних народів [1, с. 9]. Отже, на думку Є. В. Васьковського, для вирішення питання про витоки адвокатури як суспільного інституту слід критично осмислити та інтегрувати антропологічні, етнографічні, історичні знання та знання чинного позитивного права та правосуддя.

Досліджуючи історію розвитку адвокатури, Є.В. Васьковський неодноразово вказував на те, що на перших стадіях розвитку права не можна знайти адвокатуру у тому вигляді, в якому вона існує на теперішній час у європейських народів. Подібно до всіх соціальних утворень, вона не виникає одразу в абсолютно організованому вигляді, а з'являється спочатку у зародковій формі, яка може за сприятливих умов розвинути і досягти розквіту, а за несприятливих умов – занепасти. Правозаступництво – головна функція адвокатури – є результатом процесу розподілу праці. Відповідно, його розвиток й удосконалення повинні йти паралельно з ускладненням правового ладу суспільства.

Є. В. Васьковський підтримував тих авторів, які вважали, що визнання необхідності адвокатури є можливим лише на високому рівні розвитку юриспруденції, коли знання права стає недоступним для неспеціалістів. Аналогічно не можна стверджувати, що перші спроби організації судового захисту одразу отримали назву адвокатури, адже професія адвокатів є набагато древнішою, ніж її назва [1, с. 10]. Таким чином, учений був упевнений у тому, що в країнах з нерозвинутою юридичною практикою форми правозаступництва не мають нічого спільного із правозаступництвом у цивілізованих державах Європи.

Є. В. Васьковський провів аналіз передумов виникнення інституту адвокатури у країнах Стародавнього Світу та в розвинених країнах і дійшов висновку, що потреба в адвокатурі відчувається навіть у народів із низьким рівнем розвитку права. Він постійно звертає увагу на те, як історично відбувався та змінювався процес захисту приватних інтересів у судах різних країн у різні епохи. Він зазначав, що в деяких напівцивілізованих державах, переважно магометанських, правозаступництво досягло значного розвитку і стає професійним

заняттям певного класу осіб. Зокрема, у Стародавній Індії правосуддя здійснювалося царем як верховним суддею і колегіальними судами. Судовий процес ґрунтувався на принципах усності, гласності і змагальності як у цивільних, так і в кримінальних справах. Учений вказував на те, що вже наприкінці ХІХ ст. новітніми дослідженнями було доведено, що у Стародавній Індії була відома адвокатура, причому обов'язки правозаступництва і представництва поєднувалися в одній особі [1, с. 17].

У Стародавньому Єгипті судовий захист теж досяг значного розвитку. Існували постійні суди. Судовий процес із усного і гласного, яким він буває на нижчих рівнях культури, уже перетворився на письмовий і таємний. Таким чином, Є. В. Васьковський робить висновок, що в Єгипті адвокатура, ймовірно, з'явилася ще у стародавні часи, однак не встигла розвинутися і з введенням письмового діловодства була майже зовсім знищеною [1, с. 17-18].

Окремим питанням Є. В. Васьковський виносить історію розвитку адвокатури в інших, ніж Європа, частинах світу. Так, стародавні держави у Мексиці та Перу на момент їх завоювання європейцями демонстрували сліди визначної культури. В обох державах, подібно до того, як у Стародавньому Єгипті існували постійні суди, а в судовому процесі переважала писемність. Однак щодо інституту адвокатури не збереглося жодних вказівок [1, с. 19-20]. Слід визнати слушним висновок Є. В. Васьковського, який вважав, що в країнах Латинської Америки, як і в Єгипті, «адвокатура» офіційно не допускалася до правозаступництва у зв'язку з пануванням письмового процесу.

Викладені історичні факти зі стародавніх часів розвитку адвокатури надали змогу ученому зробити певні висновки щодо походження адвокатури.

По-перше, з них видно, що хоча адвокатура не виникає одночасно із судом, проте, зародження правозаступництва з'являється на найнижчих рівнях розвитку права. Є. В. Васьковський особливо підкреслює, що судове представництво стародавній адвокатурі не є властивими.

По-друге, першими правозаступниками стають особи, пов'язані із позивачами родинними зв'язками (Китай, землі каффрів) друзі або сусіди (у країнах зулусів і бечуанів).

По-третє, особливий клас адвокатів, тобто осіб, що цілком присвятили себе правозаступництву і перетворили його на професію, виникає лише на вищому рівні розвитку юриспруденції.

По-четверте, навіть у тих країнах, де існує особливий клас адвокатів, ще не можна знайти жодних вказівок на процес організації адвокатської професії.

Нарешті, по-п'яте, історія Єгипту дає першу вказівку на беззаперечний історичний факт стосовно того, що письмовий і таємний процес несприятливо вплинули на розвиток інституту адвокатури [1, с. 20-24].

Відносячи Грецію та Рим до розвинених цивілізованих країн, в яких захист цивільних прав фізичних та юридичних осіб здійснювався на більш високому рівні, Є. В. Васьковський присвятив питанню історії розвитку адвокатури у цих країнах окремі глави у своїй праці «Організація адвокатури».

На думку Є. В. Васьковського, у найдавніший період історії у Стародавній Греції все внутрішнє управління перебувало в руках спадкової династії царів. Правосуддя здійснювали або царі, або досвідчені мужі знатного походження. У судовому процесі панували, як це завжди буває на нижчих рівнях розвитку судової системи, принципи усності, гласності і змагальності. Позивачі прибували на суд особисто і самостійно захищали свої права [1, с. 25-26]. Однак із розвитком судочинства пізніше з'явилася й адвокатура. Процес її виникнення можна прослідкувати досить детально на прикладі історії Афін, оскільки інші грецькі держави повільніше розвивалися у культурному відношенні і не залишили відповідних історичних пам'яток про виникнення адвокатури. Лише в Афінах мали місце всі умови, необхідні для появи адвокатури: демократичний лад республіки, розвинуте суспільне життя, процвітання ораторського мистецтва, усність і публічність судового процесу і, додатково, панування принципу змагальності як у цивільному, так і в кримінальному процесі. За таких умов виникала потреба для захисту у суді приватних інтересів осіб, що не володіли юридичними знаннями і ораторським мистецтвом. У сфері здійснення правосуддя ораторське мистецтво теж відіграло важливу роль.

Стародавні грецькі адвокати в основному займалися тим, що писали промови (логографії) для тих учасників судового процесу, які не могли захистити себе за браком красномовства. Є. В. Васьковський указує на загрозу адвокатській професії у такій ситуації, коли адвокат був, по суті, тіншовим учасником судового процесу. Не виступаючи відкрито в суді, ці наймані логографи у кінцевому рахунку скотилися до крайніх форм нерозбірливості, а саме – до написання логографій одночасно двом сторонам процесу, до образ учасників процесу, до відкритих непристойностей [1, с. 35-38].

Отже, такими були первинна форма адвокатури у Стародавній Греції та способи захисту приватних інтересів у суді. Зазначена форма розвитку адвокатури була дуже поширеною у стародавній Греції і панувала до останнього моменту існування республіки.

Є. В. Васьковський вважав, що немає жодного сумніву в тому, що логографії з часом були б абсолютно витиснені усними промовама, і що єдиною формою адвокатури залишився б усний захист. Відповідно до цієї потреби у Греції, можливо, з'явився би особливий клас професійних адвокатів [1, с. 32].

Стосовно історії розвитку адвокатури у Стародавньому Римі, Є. В. Васьковський визнавав загальноприйняту в літературі точку зору, що джерелом походження римської адвокатури є патронат [1, с. 40], тобто існуючий з давніх пір інститут взяття під захист заможними впливовими патриціями збіднілих родичів або інших осіб.

Життя римської адвокатури проходило між двома крайнощами: необмеженою свободою і безмежною регламентацією. За часів республіки вона була абсолютно вільною професією. Причому правозаступництво було відокремленими від судового представництва; гонорар вважався почесним дарунком, що не допускав ні умов, ні позову; внутрішня організація стану адвокатів була відсутня; адвокатура служила шляхом до досягнення вищих посад у державі [1, с. 78].

За часів Римської імперії організація адвокатури ґрунтувалася на діаметрально протилежних принципах. Свобода професії була обмежена, по-перше, освітнім цензом, по-друге, комплексом, по-третє, локалізацією, тобто приуроченість діяльності до одного певного судового округу і, по-четверте, залежністю від призначення з боку уряду. Далі, правозаступництво поєднувалося із судовим представництвом; гонорар став визначатися договором і допускати судовий позов у разі невиллати; стан було поставлено у дисциплінарну залежність від судів [1, с. 78-79]. Ці риси римської організації адвокатури Є. В. Васьковський вважав негативними.

Історія розвитку адвокатури у сучасного цивілізованого народу подається Є. В. Васьковським на прикладі декількох країн.

Є. В. Васьковський за допомогою порівняльно-правового методу порівнював соціальний та правовий статус адвокатів у всіх досліджуваних ним країнах, а саме їх права та обов'язки, вимоги до кандидатів в адвокати тощо. Ним було розроблено стрункий план дослідження адвокатської професії, що включав такі положення: походження та коротка історія адвокатури кожної країни; професійна корпорація адвокатів, а саме – їх об'єднання в окремий стан, у тому числі органи самоврядування та дисциплінарні ради; вимоги до кандидата в адвокати, у тому числі вимога несумісності адвокатської діяльності з іншими заняттями; види адвокатської діяльності; права та обов'язки адвокатів. За цим планом він досліджував стан адвокатури у сучасних йому країнах. Порівняльно-правовий метод дослідження адвокатури

і на теперішній час є затребуваним, зокрема, він становить методологічну основу курсу порівняльної адвокатури. Її предметом, за визначенням М. Р. Аракеляна, є порівняльно-правове вивчення особливостей правового статусу адвокатури, організації адвокатської діяльності, порядку формування та допуску до адвокатської діяльності, правового становища адвокатів у різних державах сучасного світу [6, с. 132].

Зразковим, класичним Є. В. Васьковський вважав стан адвокатури у Франції. Історії французької адвокатури присвячено главу III його монографії [1, с. 80-193].

На його думку, початок історії слід вести з римського завоювання Галлії, куди римлянами разом з іншими установами принесли адвокатуру. Так, він констатує наявність у капітуляріях Карла Великого постанов про адвокатів. Сучасний російський дослідник О. М. Просвіркін встановив точну дату появи першої документальної згадки про адвокатів – капітулярій 802 р. [7, с. 17]. Але з розпадом монархії Карла Великого і розвитком феодалізму відправа правосуддя, а разом із тим і адвокатура стали занепадати. Головними формами процесу стали судові поєдинки і Божі суди й притому не тільки у кримінальних, але й у цивільних справах. Завдання адвоката з подібних процесів полягало тільки в обговоренні питання, чи слід допустити Божий суд у даному випадку.

Подальший розвиток феодалізму, результатом якого було утворення у Франції низки самостійних васальних володінь, закріпачення нижчого класу і панування приватних воєн разом із кулачним правом, призвело до остаточного падіння законного порядку і правосуддя. Адвокатура абсолютно заглухла. Тільки в духовних судах, де не допускалися поєдинки, було більше простору для діяльності адвокатів, серед яких були як духовні, так і світські особи. Зміни у статусі адвокатів Є. В. Васьковський пов'язує зі знахідкою Зводу Юстиніана та постановами вселенських соборів, які заборонили духовним адвокатам виступати у світських судах. Світські юристи старанно віддалися вивченню римського права; вплив канонічного права зменшився; разом із тим зросло значення цивільних судів, і стала все більше і більше розвиватися світська адвокатура.

На думку Є. В. Васьковського, наприкінці XIII ст. адвокатура стає об'єктом законодавчої регламентації, а перші зачатки станової організації адвокатури були помітними уже в XIV ст. Адвокати, які практикували при парламентах, утворили вільну асоціацію, що одержала назву стану за зразком римської адвокатури імператорського періоду, і на протигагу численним цехам і промисловим корпораціям тогочасних міст.

Обов'язки адвокатів полягали у наданні юридичних порад, усному захисту клієнтів у суді і складанні деяких судових паперів. Подібно до республіканського Риму, французькі юристи-практики поділялися на дві групи. Одні займалися переважно або навіть виключно наданням порад (юрисконсульти), інші ж, крім цього, вели справи в судах (адвокати). Юрисконсульти не тільки подавали усні та письмові поради, але й нерідко складали і друкували цілі юридичні статті (мемуари) на прохання сторін. Крім того, вони займалися науковим тлумаченням права. Їхня діяльність мала надзвичайно важливе значення для розвитку французької юриспруденції.

Стан французької адвокатури в середні віки Є. В. Васьковський вважає блискучим. Адвокатура, ревно виконуючи своє священне покликання, була діяльною і безстрашною союзницею правосуддя і займала одне із перших місць у системі державного управління. Громадська думка і уряд ставили стан адвокатів вище повірених, нотаріусів, докторів права, лікарів і навіть товаришів королівського прокурора.

Досягнувши повного розквіту і принісши на практиці багаті плоди, станова організація адвокатури була знищена революцією 1789–1793 рр., проте ця помилка революційного уряду в кінцевому підсумку була виправлена Наполеоном I.

Є. В. Васьковський зробив висновок, що французька адвокатура є зразковою для формування адвокатури в інших країнах і протягом свого багатовікового існування виробила п'ять основних принципів організації: відокремлення правозаступництва від представництва; тісний зв'язок адвокатури з магістратурою (судовою владою); свобода професії; відносна безоплатність професії; станова організація.

Слід сказати, що організація французької адвокатури та діяльність видатних французьких адвокатів цікавила не тільки Є. В. Васьковського, але й інших юристів, у тому числі практикуючих адвокатів. Зокрема, вивчаючи діяльність юристів Франції, старший сучасник Є. В. Васьковського – видатний адвокат М. П. Карабчевський вивів такі критерії результативності діяльності адвоката: 1) діяльність адвоката (присяжного повіреного) вимагає від нього безумовної щирості та послідовності у своїх професійних переконаннях; 2) він має докласти усіх зусиль для захисту – у цьому полягає його професійний обов'язок. Якщо є найменший промінь надії на виправдання підозрюваного або обвинуваченого, то потрібно докласти усіх своїх зусиль для торжества справедливості; 3) величезну роль у діяльності адвоката відіграє настрой на перемогу у суді [8, с. 15].

Автор вважав, що існування та розвиток інституту адвокатури зумовлено потребами, які виникають у зв'язку з розвитком людства у цілому [1, с. 10]. Відомо, що на перших етапах розвитку будь-якої нації, коли правові норми за своїм змістом є нескладними і зрозумілими для всіх членів соціуму, індивіди мають можливість захищати себе особисто без сторонньої допомоги. Однак із розвитком культури суспільні відносини стають більш складними та різноманітними, а водночас ускладнюються і юридичні норми. Розуміння та застосування норм права для більшості громадян також стають складними. Саме у цей момент виникають потреба та необхідність у зверненні за допомогою до адвокатів, які спеціально займалися вивченням законів та надавали необхідну юридичну допомогу та підтримку.

Таким чином, можна зробити висновок, що перший том «Організації адвокатури» Є. В. Васьковського було присвячено нарисові всесвітньої історії адвокатури, в якому автор розглядав визначення адвокатури, її походження у різних країнах світу, зокрема, Греції, Стародавньому Римі, Франції, Англії, Німеччині, Австрії, Бельгії, Голландії, Італії та інших країнах, а також в Росії. Іншими словами, у першому томі цієї наукової праці вчений аналізував розвиток інституту адвокатури як арсеналу способів захисту приватних інтересів фізичних та юридичних осіб у минулому та її становище у XIX ст.

Бібліографічний список:

1. Васьковский Е. В. Организация адвокатуры : в 2 ч. / Е. В. Васьковский. – СПб. : Изд-е Н. К. Мартынова, 1893. – Ч. 1 – 396 с.
2. Стоянов А. Н. История адвокатуры / А. Стоянов. – Х. : Университетская типография, 1869. – 141 с.
3. Стоянов А. Н. Английская адвокатура : этюд по истории адвокатуры на западе Европы / А. Н. Стоянов // Юридический вестник. – 1880. – Т. 4. – С. 543–616.
4. Загоровский А. И. О правах профессоров на занятие адвокатурой / А. И. Загоровский // Юридический вестник. – 1883. – № 3. – С. 11.
5. История русской адвокатуры. 1864-20/XI-1914: в 3 т. / под ред. М. Н. Гернета, И. В. Гессена. – Т. 1: Адвокатура, общество и государство / И. В. Гессен. – М. : Б.и., 1914. – 672 с.
6. Аракелян М. Р. Теоретико-методологические аспекты сравнительного изучения адвокатуры / М. Р. Аракелян // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – 2008. – Т. 7. – С. 131–135.
7. Просвиркин А. Н. Организационные основы адвокатской деятельности и адвокатуры : Сравнительно-правовой анализ исторического развития и формирования нормативно-правовой базы в России и зарубежных странах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Судебная власть, Прокурорский надзор, Организация

правоохранительной деятельности, Адвокатура» / А. Н. Просвиркин. – М., 2007. – 25 с.

8. Шелоумов М. А. Профессиональная деятельность адвоката в России во второй половине XIX – начале XX веков : На примере практики присяжного поверенного Н. П. Карабчевского : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве» / М. А. Шелоумов. – М., 2008. – 22 с.

В статье на основании анализа научного наследия выдающегося представителя одесской школы права Е.В. Васковского определены основные результаты исследования ученым истории адвокатуры с древнейших времен до начала XX в.

In the article, on the basis of the analysis of the scientific heritage of the outstanding representative of the Odessa School of Law, E. V. Vaskovskogo, there have been defined the main results of his study of history of advocacy from ancient times to the early twentieth century.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2014

УДК 340.12:477.74

Дзевелюк А. В., НУ «ОЮА»

М. Ю. ЧИЖОВ ПРО ПОХОДЖЕННЯ І МАТЕРІАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ПРАВА

В даній статті досліджується розуміння М. Ю. Чижовим джерела права, його походження, а також фактори які впливають на його походження. В даному дослідженні автор аналізує погляди на походження джерела права та утворення джерела права з точки зору різних правових шкіл, та різних учених та мислителів.

У XVIII – XIX ст.ст. вітчизняне правознавство розвивалось під значним впливом західноєвропейських ідей. Саме завдяки такому впливу найбільш поширеними правовими школами стають природно-правова, психологічна, історична.

Важливою подією в дослідженні права і його джерел стала праця М. Ю. Чижова «Джерела і форми права», в якій автор зазначав: для того щоб бути доступним розуму і почуттям людей, право втілюється в оточення форм, тісно зв'язаних з джерелом життя. Людина знаходить і використовує джерела права тільки через правосвідомість [1].